

Yayın Tarihi: 02.03.2021

TKBB

Katılım Finansı Standartları

Standart No: 2

TEVERRUK

Yayın Tarihi: 02.03.2021

İçindekiler

Standardın Muhtevası.....	4
1. Teverrukun Tanımı ve Çeşitleri	5
2. Teverruk Uygulamalarının Hükümleri	5
Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri.....	6
1. Klasik Teverrukla İlgili Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri.....	6
2. Organize Teverrukla İlgili Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri	7

Yayın Tarihi: 02.03.2021

TEVERRUK

Yayın Tarihi: 02.03.2021

Standardın Muhtevası

Bu standart; teverruk uygulamasının mahiyetini, çeşitlerini ve işlem esnasında gözetilmesi gereken fıkhi hükümleri ihtiva etmektedir.

1. Teverrukun Tanımı ve Çeşitleri

1.1. Teverruk, nakit temin etmek amacıyla vadeli satın alınan bir emtianın üçüncü bir şahsa peşin ve genellikle daha düşük bir bedelle satılmasıdır. Bu tanımı ile teverruk, satın alınan emtia ilk satıcısından başka birisine intikal ettiği için, îne satışından (bey‘u’l-îne) farklı bir işlem olmaktadır. Zira îne satışında vadeli olarak satın alınan mal, peşin fakat daha düşük bir bedelle ilk satıcısına dönmektedir. Yukarıdaki tanımı ile teverruk günümüz literatüründe klasik teverruk, basit teverruk veya munzabıt teverruk olarak da isimlendirilmektedir.

1.2. Bunun yanında günümüzde ortaya çıkan, murabaha bazlı teverruk / emtia murabahası (commodity murabaha) ve ters teverruk (et-teverruku’l-aksî) şeklinde isimlendirilen uygulamalar da söz konusudur. Genel olarak organize teverruk (et-teverruku’l-munazzam) adıyla bilinen bu uygulamalar mahiyet ve hüküm itibari ile klasik teverruktan farklıdır.

1.3. Organize teverruk uygulamasında, katılım bankası nakit ihtiyacı olan müşterinin talebiyle, genellikle uluslararası bir piyasadan satın aldığı bir emtiayı müşterisine vadeli olarak ve kâr eklemek suretiyle satmakta, sonra da müşterinin vekili olarak tekrar aynı piyasada bu emtiayı başka bir aracı vasıtası ile peşin olarak satmaktadır. Kısa sürede gerçekleşen bu işlem sonucunda nakit ihtiyacı olan müşteri istediği nakdi elde ederken vadeli ve daha yüksek bir bedelle emtia satın aldığı kuruma borçlanmaktadır.

1.4. Nakde ihtiyacı olan, katılım bankasının kendisi ise ve benzer işlemlerle finansman temin ediyorsa buna da ters teverruk denir. Bu uygulamada finans sağlayıcı konumunda olan müşteri kendi namına emtia almak üzere katılım bankasına vekalet vermekte, katılım bankası da müşterinin vekili sıfatıyla peşin bedelle aldığı emtiayı üzerine kâr koyup vadeli olarak kendisine satmakta ya da doğrudan müşteriden satın almaktadır. Ardından başka bir aracı yoluyla mal, alındığı piyasaya geri satılmaktadır. Bu işlemler katılım bankası ile bireysel veya kurumsal müşteri arasında olabileceği gibi iki katılım bankası arasında da olabilmektedir.

1.5. Bu uygulamalara, klasik teverruktaki tabii işlem basamaklarının, gerçek alım satımlar yerine muvazaa ve kurguya dayanan, birbiriyle bağlantılı ve baştan belirli bir organizasyon içerisinde yapılması sebebiyle organize teverruk denmektedir.

2. Teverruk Uygulamalarının Hükümleri

2.1. Klasik teverruk işlemi aslı itibariyle caizdir. Ancak bu işlemin caiz olabilmesi ve “klasik teverruk” olarak adlandırılabilmesi için akitlerle ilgili genel meşruiyet şartlarına ilaveten aşağıdaki şartları da taşıması gerekir:

2.1.1. Emtia, vadeli satışa uygun olmalı yani altın, gümüş veya para olmamalıdır,

2.1.2. Emtia, akit anında mevcut ve muayyen olmalıdır,

2.1.3. Akitler, birbirinden bağımsız ve muvazaadan uzak olmalıdır,

2.1.4. Emtia, müşteri tarafından hakiki veya hükmi olarak kabz edilmelidir,

2.1.5. Emtia, muvazaalı işlemlerle ilk sahibine dönmemelidir.

2.2. Katılım bankalarınca yapılacak teverruk işleminin bu kapsamda değerlendirilebilmesi için vadeli olarak emtia alan kişinin, aldığı bu emtiayı, satın aldığı kişi ya da katılım bankasını herhangi bir şekilde devreye sokmadan satması gerekir.

2.3. Klasik teverruk işlemi, organize teverrukla aynı sonuçları doğuracak şekilde standart bir yatırım ve finansman yöntemi olarak düzenlenemez ve pazarlanamaz.

2.4. Organize teverruk işlemi caiz değildir. Böyle bir işleme ancak klasik teverrukun uygulanmasını mümkün kılan düzenlemeler yapılarak ya da alternatif meşru yöntemler geliştirilene kadar sadece fon kullandırma sonucu oluşup ödeme güçlüğü çekilen borçları yapılandırma ve katılım bankasının likidite ihtiyacını giderme amacıyla müracaat edilebilir. Katılım bankasının bu ihtiyacını öncelikle katılım bankalarınca sunulan diğer ürünler (katılma hesabı açma, sukuk vb.) yoluyla karşılaması esastır. Bu mümkün olmadığında teverruk yöntemine başvurulacaksa bu işlemin öncelikle bir başka katılım bankasıyla yapılması tercih edilmelidir.

Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri

1. Klasik Teverrukla İlgili Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri

Nakit temini amacıyla taraflarca muvazaalı olmayan ve gerçek bir malın hakikaten alım satımını ifade eden klasik (basit) teverruk işlemi, fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz kabul edilmiştir. Söz konusu işlemde taraflarca alışverişe konu edilen gerçek bir malın mevcut olması, akitle birlikte mülkiyetin satın alan tarafa geçmiş olması ve söz konusu alım satım için herhangi bir ön şartın veya anlaşmanın bulunmaması işlemin gerçek bir ticarete dayanan alışveriş akdi olarak değerlendirilmesinde etkili olmuştur.

Teverruk işleminin caiz olabilmesi için alışverişe konu olan malın muvazaalı olarak ilk satıcısına dönmemesi gerekir. Malın ilk satıcısına dönecek şekilde düzenleme yapılması durumunda bu işlem îne satışına dönüşür. İne satışı ise görünüşte faizden kaçınmak gayesiyle nakit temini için gerçekte alım satımı amaçlanmayan bir malın alışverişe konu edilmesini ifade etmektedir ki, böyle bir işlem, faiz hilesi olması dolayısıyla caiz değildir.

İslam hukukunda faiz hassasiyeti sebebiyle birtakım malların satışının peşin olması gerekmektedir. Bu münasebetle vadeli olarak alınacak malın vadeli satışa uygun bir

emtia olması gerekir. Ayrıca teverruk sürecindeki işlemlerde, akitlerle ilgili genel şartların aranması da tabiidir.

2. Organize Teverrukla İlgili Fıkhi Hükümlerin Gerekçeleri

Teverruk işleminin günümüzde bazı finansal kuruluşlar tarafından, organize piyasalar aracılığıyla uygulanan şekli, aslen caiz kabul edilen klasik teverruk işlemine göre önemli farklılıklar taşımaktadır. Söz konusu organize teverruk işleminde; gerçek bir alım satımın amaçlanmaması, alım satıma konu mal üzerinde sadece birtakım kaydi işlemler yapılarak faize benzer şekilde vade karşılığında ilave bir borçlanma yoluyla nakit temin edilmesi, katılım bankasının müşteriye vadeli sattığı malı tekrar müşteri adına peşin olarak satması ve bütün işlem süreçlerinin önceden planlanmış olması gibi sebepler, işlemi fakihlerin çoğunluğunca caiz görülmeyen îne satışına yaklaştırmaktadır. Diğer taraftan bu işlem gayesi ve sonuçları itibariyle konvansiyonel bankaların faizli kredi uygulaması ile büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Dolayısıyla bu işlem, katılım bankacılığının reel ticareti ve yatırımı esas alma ve faizden uzak durma yönündeki temel felsefesine aykırıdır.

Katılım bankaları klasik teverruku şartlarına uygun olarak gerekli durumlarda uygulayabilirler. Ancak bu uygulama, süreci önceden belirli muvazaalı işlemler bütünü halinde cereyan eden organize teverruka dönüşmemelidir. Bu şekle dönüşecek bir teverruk, faizsizlik esası üzerine kurulan katılım bankacılığının ilke ve standartlarıyla uyumlu olmayacaktır. Bu itibarla böyle bir işlemin standart bir ürün olarak pazarlanması doğru değildir.

Günümüzde yapılan organize teverruk işlemleri, klasik teverrukta aranan şartları ihtiva etmediği için caiz değildir. Zira burada söz konusu olan işlem seti, yapılan muamelenin yasaklanan îne satışı olması sonucunu doğurmaktadır. Hatta bazı uygulamalarda ortada gerçek anlamda satım akdi bulunmadığı için bu işlem faizli kredi niteliğine bürünmektedir. Böyle bir işleme ancak fıkhen meşru yöntemler bulunana ve bu yönde bir düzenleme yapılana kadar iki sebeple ve belli sınırlar dahilinde müsamaha gösterilebilir. Bu sebeplerden biri, ödenme güçlüğü çekilen borçların yeniden yapılandırılması, diğeri ise katılım bankasının likidite sorunu yaşamasıdır. “Zaruretler memnu (yasaklanan) olan şeyleri mubah kılar.” ilkesi, aslen caiz olmayan bir işlemin böyle zaruri durumlarda yapılabileceğine izin vermektedir. Ancak aslen caiz olmayan bu tür işlemlerin yine “Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur.” kuralı gereği zaruret sınırı ile kayıtlandırılması ve bu sınırın aşılması gerekir. Bu iki alanda zarureten yapılmasına müsaade edilebilecek teverruk işlemi oranına getirilecek sınır, söz konusu bankanın şartları ve reel ekonomik durum göz önüne alınarak ilgili kamu otoritesi tarafından belirlenebilir.

Likidite ihtiyacı olan katılım bankası, bu ihtiyacını öncelikle katılım bankalarınca sunulan katılma hesabı açma, sukuk vb. diğer ürünlerle karşılama yoluna gitmelidir. Teverruk işlemine ancak bu ürünlerin yeterli olmaması halinde başvurulabilir.

Yayın Tarihi: 02.03.2021

Likidite ihtiyacı durumunda teverruk işlemine izin verilirken bunun bir başka katılım bankasıyla yapılması tercih edilmelidir. Katılım bankaları arası dayanışma amacına matuf olan bu cevaz, bir katılım bankasının ihtiyacını karşılayacak miktarla sınırlıdır.

Organize teverruk işlemini kurgusal bir şekilde aşamalara bölerek, onu, işlemin sadece bir kısmını tanımlayan “commodity murabaha: emtia murabahası”, “murabaha” vb. isimlerle adlandırmak doğru değildir. Zira bu tür isimlendirmeler, işlemin teverruk değil de murabaha olduğu izlenimini uyandırması açısından yanıltıcı olmaktadır.

Teverruk uygulamasının birçok işlemin içine dahil edilerek sistemin teverruk üzerinden yürütülmeye çalışılması katılım bankacılığı ilkeleriyle çelişmektedir. Bu sebeple karar alıcıların klasik teverruk işleminin ihtiyaç halinde kullanılabilmesi için, alıcı ve satıcı tarafları buluşturan gerçek alım satımın yapıldığı piyasaların oluşturulması ve başka alternatif yöntemlerin geliştirilmesi yönünde çalışma ve düzenleme yapması yerinde olacaktır.

MUHALEFET ŞERHİ

TKBB Danışma Kurulunun 4.10.2019 tarihli Teverruk standardının muhalefet şerhidir.

Teverruk işlemi, nakit ihtiyacı olan bir kişinin bir emtiayı vadeli alıp üçüncü bir şahsa peşin olarak satması ve böylece paralanmasıdır. Katılım bankaları sadece para kazanmak için değil bunun da ötesinde gerçek ticareti finanse etmek, ortaklık ve yatırım yapmak, üretimi desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bu kurumların kendi nakit ihtiyacı için klasik teverruk yapmaları bir yere kadar anlaşılabilir bir şeydir. Ancak katılım bankalarının başkalarının nakit ihtiyacı için teverruk işlemlerine aracılık yapmaları onları emeksiz ve risksiz kazanca sürüklemekte, faizli bankalara yaklaştırmakta, sonuçları itibariyle faizle kredi veren bir konuma itmektedir. Hangi şekil ve şartlarda yapılsa yapılsın teverruk işlemlerine aracılık yapmaları, bu kurumları asli işlerinden uzaklaştıracağı ve faizli bankalara yaklaştırıp yozlaştıracağı için uygun değildir.

Mevcut Durum ve Açmazlar

Katılım bankalarının kendine has ilkeleri ile faaliyetlerini sürdürdüğü süreçte yaşadığı en önemli sorunlardan biri fon kullandırma sonucu oluşan alacaklarını zamanında tahsil edememesidir. Söz konusu bu tahsili gecikmiş alacaklar sorunu için bugüne kadar meşru ve uygun bir çözüm bulunamamıştır. Bu soruna bir çözüm bulunamaması meseleyi daha da karmaşık hale getirip derinleştirmektedir. Öyle ki, alacakların tahsilinin gecikmesi bir yandan fon kullandırma müşterilerinin borç ödeme tutum ve davranışlarını olumsuz etkilemekte diğer yandan ise katılım fonu müşterileri ile katılım bankalarını mağdur durumuna getirmektedir.

Katılım bankaları süreç içinde borcunu ödeyemeyen müşteriler için geciken alacaklardan öncelikle borçluya kolaylık gösterme, “herhangi bir fark almama” tutumunu benimsemiştir. Ancak bu durum müşterilerin borç ödeme kabiliyetlerini zayıflatmış hatta dolaylı olarak ödememeyi dahi teşvik etmiştir. Bu suretle katılım fonu müşterileri ile katılım bankaları zarara uğratılmıştır. Bunun bir çözüm olmadığı zaman içinde çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Daha sonra bir çözüm olarak söz konusu geciken alacakların “dövizde çevrilmesi” veya “altına çevrilmesi” seçenekleri uygulamaya konmuştur. Fakat bu kez müşteriler ile katılım bankaları arasında ciddi belirsizlikler oluşmuş, dövizde veya altında aşırı artış ya da düşüş yaşanması iki tarafı da değişik boyutları ile olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bunun da uygun bir çözüm olmadığı anlaşılmıştır.

Süreç sonunda tahsili gecikmiş alacaklar için “teverruk işlemi” bir çözüm olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak klasik teverruk kendi tarihi seyri içinde meşru görülerek önemli bir işlev görürken maalesef burada süreç son derece tartışmalı bir noktaya evrilmiştir. Öyle ki, aşırı rekabet, hedef baskısı, fazla para kazanma hırsları vb. nedenler bu kurumları ve çalışanlarını kontrol edilemez bir noktaya itmiştir. Bu suretle sistem ruhsatlar ve hileler üzerinden yoğun olarak sulandırılmıştır. Böylece şeklen klasik teverruk şartlarını taşıyor gibi gözükken organize teverruk gündeme gelmiş ve adeta tek bir çare gibi bu alanı işgal etmiştir. Daha da düşündürücü olan ise organize teverrukun kurumsal bir hale gelmesinin ötesinde diğer fon kullandırma

yöntemlerine göre daha karlı ve avantajlı hale gelmesi ve zorda olan müşteriler için daha maliyetli ve rahatsız edici bir boyut kazanmasıdır.

Şu açıktır ki, kolay, hızlı, maliyetsiz ve emeksiz bir muamele olan teverrick işlemlerinin yaygınlaşması katılım bankalarını asli işlerinden uzaklaştırıp şiddetle faizli bankalara yaklaştırmaktadır. Bu durum da bu kurumların en önemli özelliklerinden biri olan reel sektöre katkılarını ve üretimi teşvik etmelerini sekteye uğratmaktadır. Oysa katılım bankaları sadece para kazanmak için değil aynı zamanda üretimi teşvik etmek, ekonomiye dinamo olmak ve onu hareketlendirip geliştirmek için kurulmuşlardır.

Klasik teverrick ile organize teverrick uygulamalarına yakından bakmadan önce teverrick kelimesinin kökenine ve süreç içinde aldığı hale bakmakta bir yarar var. Gümüş anlamını taşıyan verik kökünden gelen teverrickun manası gümüş istemek, paralanmaktır. Ancak süreç içinde manası iyice genişlemiş ve her çeşit nakit talebine teverrick denmiştir.

Klasik teverrick işlemi şöyle yapılmaktadır: Nakit ihtiyacı olan bir kişi, akit şartlarına riayet etmek koşuluyla, 1. Nakit temin elde etmek amacıyla bir emtiayı vadeli olarak satın almakta, 2. İlk satıcısından başka birine yani üçüncü bir şahsa peşin olarak satmaktadır. Böylece nakde ihtiyacı olan kişi paralanarak nakit ihtiyacını gidermektedir. Bu işlem fakihler tarafından ağırlıklı olarak caiz görülen bir işlem olma özelliğini korumaktadır. Zira bu işlemde vadeli satın alınan emtia ilk satıcısından başka birine satıldığı için hileli satıştan ayrı bir muamele ortaya çıkmaktadır.

Ancak iyi niyet ve klasik teverrickun caizliği ile başlayan süreç zamanla organize piyasaları gündeme getirmiş ve adeta organize teverrick tek bir çözüm yolu gibi görülmeye başlanmıştır. Böylece katılım bankaları değişik şartlar ve gerekçelerle bir şekilde Londra metal borsasından organize teverrick işlemleri yapmaya itilmiştir. Ve süreç içinde bu işlemlerin ağırlığını artmaya başlamıştır. Oysa şeklen meşru gibi görülen, reel ve ticari olmayan bu muamelede bir dizi işlem ve kayıtlar neticesinde vadeli olarak alınan emtia ilk satıcısına dönmekte ve bir tür faizli nakit finansman sağlanarak vicdanlar yaralanmaktadır.

Organize teverrick işlemi uygulamada şöyle yapılmaktadır: Katılım bankası, nakit ihtiyacı olan müşterisinin talebiyle, 1. Genellikle uluslararası piyasadan bir emtiayı bir aracı vasıtasıyla peşin olarak satın almakta, 2. Aldığı bu emtiayı üzerine kar ilave ederek müşterisine vadeli olarak satmakta, 3. Sonrasında ise müşterinin vekili olarak tekrar aynı piyasada bu emtiayı başka bir aracı vasıtasıyla peşin olarak satmakta, 4. Bu peşinatla müşterisinin geciken borcu kapatılıp vade farkı ile oluşan yeni ve artırılmış tutar ile müşteri yeniden borçlandırılmakta, diğer bir deyişle borç yeniden yapılandırılmaktadır.

Böylece müşterinin geciken borcu üzerine ilave edilerek uzatılmakta ve müşteri de zaman kazanmaktadır. Ancak burada çok önemli bir mesele vardır: Birinci aracı vasıtasıyla alınan emtia ikinci aracı üzerinden satılıyor gözükse de hem gerçek piyasada her an değişen fiyata sahip olan bu emtianın fiyatı o gün sabitlenmekte hem de akşamleyin birinci ve ikinci araçlar arasında ödenen para ile emtia takas edilmekte ve sonuçta her iki aracı da sabahki haliyle ertesi güne taşınmaktadır. Kaldı ki, söz konusu bu araçların sahiplerinin aynı olup olmadığı da tam olarak bilinmemektedir. Oldukça hızlı gerçekleşen bu işlemler sonucunda nakit ihtiyacı olan istediği nakdi elde ederken vadeli ve daha yüksek bir bedelle emtia satın aldığı katılım bankasına borçlanmaktadır. Bu süreçte nakit ihtiyacı olan müşteri olduğu halde bütün işlemler bu finansmanı sağlayacak olan katılım bankası tarafından yürütülmektedir.

Burada düşündürücü olan bir konu da katılım bankasının zaten borcunu zamanında ödeyemeyen, normal şartlarda hiç de fon kullandırmayacağı müşterisine bir şekilde taze fon kullandırmasıdır (zira peşin aldığı emtiayı müşterisine vadeli bir şekilde satmayı ilk olarak katılım bankası yapmaktadır).

Şu açıkça görülmektedir ki, klasik teverruk işleminde nakde ihtiyaç duyan müşteri bu işlemi bizzat kendisi yapmakta iken, organize teverruk işleminde ise nakde ihtiyaç duyan müşteri bu işlemi katılım bankasına yaptırmaktadır. Katılım bankasının başka birinin teverruk yapması için emtiayı alıp satması, bir bakıma nakit krediye aracılık yapması hangi ticari amaca hizmet etmektedir? Bir kişi veya kuruluşun kendi nakit ihtiyacı için teverruk yapması ayrı, katılım bankasının nakit ihtiyacı olan müşterileri için teverruk işlemine aracılık yapması, bunu bir ürüne dönüştürmesi ayrı bir şeydir. Böyle bir durumda ana işi reel ticaret, yatırım ve ortaklık olan katılım bankası faizli banka gibi müşterilerin nakit finansmanına aracılık ederek faizli bankalara yaklaşacaktır. Mal finansmanı bir yere kadar anlaşılabilir bir şey iken bunun nakit finansmanına dönmesi bu kurumların temel değerleri ile varlığını sürdürmesini zora sokacaktır.

İster klasik isterse klasik şartlarına uydurulmuş organize olsun, teverruk işlemleri her halükarda konvansiyonel bankaların faizli kredilerine büyük ölçüde paralellik arz eder ve faize en yakın ürünlerden biri olma özelliğini korur. Sırf bu yüzden bile “Şüpheli şeylerden uzak durunuz” ilkesi mucibince teverruk işlemlerine aracılık yapmak uygun değildir. Sonuçta teverruk işlemleri hangi biçim ve şartlarla yapılırsa yapılsın bunun faizli işlemlere benzemesi değişmeyecektir. Bu durumun süreç içinde değişeceği de pek ihtimal dahilinde değildir.

Ayrıca katılım bankasının bizatihi kendi likidite ihtiyacı olması durumunda da organize teverruk işlemine başvurulmaktadır. Ancak burada işlemleri finansman sağlayıcı konumundaki kurum değil de (bu bazen katılım bankası bazen de konvansiyonel banka olabilmektedir) finansman ihtiyacı olan katılım bankası yürütmektedir. Bu uygulamada finansman sağlayıcı konumunda olan kurum kendi namına emtia almak üzere katılım bankasına vekalet vermekte, katılım bankası da kurumun vekili sıfatıyla peşin bedelle aldığı emtiayı üzerine kar ilave ederek vadeli olarak kendisine satmakta ve ardından başka bir aracı vasıtasıyla söz konusu emtiayı alındığı piyasaya geri satmaktadır. Bu işlemler katılım bankasının likidite yönetimi açısından fon ihtiyacı olduğunda böyle yapılırken, fon fazlası olduğunda da bu fonun değerlendirmesi açısından yapılmaktadır.

Gerçekte organize teverruk işleminde reel bir mal alışverişi yoktur. Onun yerine özünden uzak, şeklen meşru bir görüntü verilerek tek bir irade ile mürekkep bir sözleşme yapılarak bir tür hem faizle borç verilmiş/alınmış hem de hile yapılmış gibi bir görüntü oluşmaktadır. İşin açıkçası organize teverruk gerçek bir teverruk olmaktan çıkmış ve kötü para iyi parayı kovar misali meşru ve uygun ürünleri ikinci plana iter, sistemin geleceğini sabote eder hale gelmiştir. Bu durum sistemin kendi özgünlüğü açısından da “faizsizlik ilkesi” açısından da kabul edilebilir bir durum değildir. Zira alışverişe konu olan mal dönüp dolaşıp tekrar ilk sahibine geldiğinden dolayı “Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır,” ilkesi mucibince işlem sakıncalı bir hal almaktadır. Sonuçta çözüm gibi görünen organize teverruk, hangi şekil ve şartlar çerçevesinde olursa olsun kabul edilebilir bir çözüm olmaktan uzaktır ve bir göz boyama ve aldatmacadan ibarettir.

Özet olarak klasik teverruk caizdir. Ancak bunu nakde ihtiyacı olan bir müşterinin kurallarına uygun olarak doğal bir piyasada yapması kaydıyla caizdir. Fakat katılım bankalarının klasik teverruk yapmaları, bunu bir para kazanma aracı olarak görmeleri, standart bir ürün olarak sunmaları ve pazarlamaları uygun değildir. Ayrıca bu kurumların Londra metal borsasında organize teverruk işlemi yapmaları asla doğru değildir. Kaldı ki, Londra üzerinden organize

Yayın Tarihi: 02.03.2021

teverruk yapılması doğrudan Londra metal borsasında değil de buranın dışında kaydi olarak yapıldığı da unutulmamalıdır. Bunu meşruiyet açısından doğru görmek mümkün değildir. Bu durumu “Zaruretler yasak (memnu) olan şeyleri mubah kılar ve zaruretler kendi miktarınca takdir olunur,” ruhsatlarının arkasına sığınarak meşrulaştırmaya çalışmak hiç de uygun bir tutum olmayacaktır.

Burada bir gerçeğin altını çizmekte fayda var: Caiz görülen klasik teverruk işlemini esas alıp bir şekilde organize teverruk işlemini onun gibi yapmaya çalışmak meseleyi çözer gibi görünmesine rağmen bizce doğru bir davranış değildir. Zira organize teverruk işlemini klasik teverruk gibi yapmaya çalışmak sonuçta yine meseleyi sulandırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Öyle ki, bu işe aracılık yapanlar hemen harekete geçecek ve bir şekilde gerekli altyapı kurulacak ve gerçek alışveriş yerine fıkha şeklen uydurulmuş muameleler silsilesi tekrar oluşturulacaktır. Oysa asıl olan “yapılan işleri fıkha uydurmaya çalışmak değil, fıkha uygun işler yapmak”tır.

Kaldı ki, eğer gerçekten reel bir alışveriş yapılacaksa, büyük ölçekli işlemler yüzünden piyasalar manipölasyonlara açık hale gelebilecektir. Bu durum da bir itimat müesseseleri olarak ana fonksiyonu finansal hizmet olan katılım bankalarının imaj, algı ve güvenilirliklerini zedeleyecektir. Diğer yandan organize teverruk görüntüde klasik teverruka benzetilerek işlemler yapılırsa bu kez de şeklen uydurulmuş, reel ve ticari olmayan işlemler yapılarak meşruiyet zedeleneyecektir. Açıkçası katılım bankalarının klasik teverruka benzeterek yapacağı organize teverruk işlemi yukarıda sıraladığımız her iki yönüyle de bu kurumlara zarar vermekle kalmayacak, geleceklerini de karartacaktır. Yani her iki durumda da bereket kaybolacak, sektör darbe yiyecek ve varoluşsal bir sorunla karşılaşma ihtimali artacaktır.

Burada zaman zaman gündeme gelen, katılım bankaları olarak müşterilerin ihtiyacını gidermek, işini görmek için teverruk yapmak zorundayız yoksa faizli bankalara giderler dolayısıyla vebal altına gireriz gerekçesi hiç de ikna edici değildir. Unutmamak gerekir ki, katılım bankaları müşterilerin ihtiyaçlarını kendi çalışma ilke ve standartları çerçevesinde sermaye ortaklığı (muşareke), emek sermaye ortaklığı (mudarebe), kar beyanı ile satım (murabaha), kiralama vb. yatırım ve finansman yöntemleri ile gidermeye çalışmalıdırlar. Yani müşterilerinin her ihtiyacını ve talebini karşılamak durumunda değildirler; her koşul altında altın kural olan “faizsizlik ilkesi” çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorundadırlar.

Katılım bankaları, kendi öz değerlerini koruyarak yenilikçi ve yaratıcı süreçlerle yeni, kuşatıcı ve ön açıcı ürünler geliştirmek ve bunları toplumun tüm kesimlerine sunmak görevi ile donatılmışlardır. O yüzden, bu kurumların faizli bankaların ürünlerini bir şekilde kendi alanlarında yeniden üretip topluma sunmaları onlara yakışmaz. Yoksa katılım bankaları faizli bankaların kötü bir kopyası olur, “her kopya aslını güçlendirir” misali faizli bankaları güçlendirir ve kendilerini de uzun vadede yok ederler.

Burada bazı meselelerin altını bir kez daha çizmekte fayda var:

Katılım Felsefesi: İnsan Emeği ile Vardır

Dünya insan için yaratılmıştır. Bu dünyada en değerli varlık insandır. Her insan tüm niteliklerinden bağımsız (ırk, dil, din, mezhep, cins, renk, makam, mevki vb.) olarak diğer insanlarla eşit, kendine has ve biriciktir. Temel hak ve özgürlükler Tanrı’nın insanlara doğuştan bir lütfudur. Bu armağanlara hangi gerekçe ile yapılırsa yapılsın her türlü müdahale insana, hakka, adalete ve fitrata müdahaledir ve şirktir.

Dünya ve üzerindeki nimetlerden yararlanmak ve bunun için sürece katılmak herkesin en doğal hakkı ve görevidir. Bu hakkı kullanamayanların hakkı mahfuzdur. “İnsan ancak emeği ile vardır” hayat prensibi tam da bunu ifade eder. Allah’ın bu dünyada herkese rahmet etmesi olan Rahman sıfatının gereği tam da budur. İşte bütün bunlar fitri ortaklık ve emek üzerine bina edilmiş “katılım felsefesi” ile yaşamamız gerektiğinin açık bir işaretidir. Katılım felsefesi üzerine oturmuş, İslam iktisadından doğmuş “katılım ekonomisi” yeni ve başka bir dünya kurmanın yegane yollarından biridir.

İnsanlığın ve dünyanın gidişatı ortadadır. İnsanlık materyalizmin ve modernizmin cenderesinde sıkışmış, insan doğasından/fitratından uzaklaştırılmış, “Mallar, içinizde zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın,” ilkesine rağmen dünya mülk olarak kapatılmaya çalışılmış, nesil ve ekin ifsad edilmiş ve her şey soluk alacak bir iklime muhtaç hale getirilmiştir. İnsanlık bayrağı adeta yerlerde sürünmektedir.

Bugün insanlığın önünde iki stratejik yol bulunmaktadır: ya küresel kapitalizmin hakim olduğu modern dünyada yer edinmeye çalışmak ya da hakikatten, Kur’an ve Sünnetten hareketle yeni ve başka bir dünya tasavvur edip onu inşa etmek. Başka bir ifadeyle ya çağa, dünyaya, modernizme ayak uydurmak ya da hakikat üzerinden yeniden doğmak, insanlıktan neşet etmek. İnsanlığa yararlı olanın ikincisi olduğu açık ve nettir.

İşte bu çerçevede İslam ve ondan neşet etmiş İslam iktisadının bir yolu olan katılım ve ortaklığa dayalı katılım ekonomisi bugün için her ne kadar uygulanması zor görülse de ona götürücü yaklaşımlar ve süreçler her zaman her koşulda öncelik kazanmalı, ne olursa olsun umut tazelenmelidir. Unutulmamalıdır ki, yapılan işlemlerin tam faizsiz olması ahlak ve adalet temelli bir iktisadi sistemin önünü açacak, yerlerde sürünen insanlık bayrağının yeniden göndere çekilmesine katkı sağlayacaktır.

Bütün bu gerekçelerle katılım bankalarına yakışan ve onlardan beklenen yaptığı işleri fıkha uydurmak değil fıkıhtan neşet eden işler yapmaktır. Bu kurumların görevi faizli bankalara benzemeye çalışmak, onların ürünlerini bir şekilde taklit etmek değil “yeni bir dünya mümkündür” umudu üzerinden Kur’an ve Sünnetin en temel emirlerinden olan “faizsizlik ilkesi” ışığında yeni ve insani bir dünya kurmaya ekonomik olarak öncülük etmektir. Küresel kapitalizmin cenderesine sıkışmış insanlığa nefes aldırarak alanlar oluşturmaktır.

Bu çerçevede günümüzde faiz konusunun acilen ele alınması, klasik fıkının imkanlarından da istifade edilerek faize yeni bir tanım yapılması gerekmektedir. Bu noktada daha işin başında faizin ne olduğu, arka planı ve tarihsel tecrübeden de istifade edilerek bugün hangi işlerin ve süreçlerin faiz doğurduğu açık ve net olarak tarif edilmeli, ivedilikle katılım bankacılığı ilke ve standartlarının ilk maddesi olması gereken “faizsizlik ilkesi standardı” ortaya konulmalıdır.

Ayrıca katılım bankacılığı ilkeleri açısından şu açıktır ki, bu kurumların nakit temin etmeyi odak alması doğru değildir. Onun yerine insana değer katıp onu aktifleştiren, reel üretimi ve yatırımı ateşleyen ve ticareti geliştiren katılımcı süreç öncelenmelidir.

Kaldı ki, İslam ülkelerindeki bir sorunu Londra metal borsası üzerinden çözmek bir anlamda kendi yetersizliğini ilan etmek ve oraları teşvik etmek manasına da gelir. Üstelik dışarıya komisyon ödemek, onları güçlendirmek ve kendimizi zayıflatmak gibi bir sonuç da doğurabilir.

Bu arada alternatif olarak içeride bu fonksiyonu icra edecek Londra metal borsasına benzer yerli bir piyasanın kurulması nispeten iyi görünmesine rağmen tam anlamıyla yeterli değildir. Zira gerçek ve klasik teverruk şartlarını zorlayacak ve belki de çiğneyecek bir süreç burada da

karşımıza çıkabilecek hatta böyle bir teşebbüs meşruluğu tartışılan bir uygulamanın daha fazla kurumsallaşmasına yol açabilecektir. Kaldı ki, içeride ihtiyacı karşılayacak bir emtia piyasası oluşturmak da ülke ölçeği açısından son derece zordur. Buna ilave olarak katılım bankalarının gıda emtia piyasasına bu tarzda girmeleri (özellikle temel ihtiyaç maddeleri olan buğday, arpa vb. maddelerin toptan alışverişe konu edilmesi) yanlış ve çarpıtıcı yorumların oluşmasına ve sonuçta bu kurumların yıpratılmasına, itibarlarının düşürülmesine neden olabilecektir.

Böyle bir sorunun çözümü ancak devletin devreye girmesi ile daha da ötesi İslam ülkelerinin koordinasyonu ile özellikle de merkez bankalarının aktif olması ile mümkün olabilir. Bu çerçevede yapılacak düzenlemelerin ve ortaya çıkacak işlemlerin kesinlikle faizsizlik ilkesine uygun, fıkhen meşru ve iktisadi gerçekleri hesaba katar olması şarttır. Ancak bunun için zamana, zemine ve uygun koşullara ihtiyaç vardır.

Dolayısıyla bu meseleyi aşmak ve katılım bankalarının önünü açmak için yeni ve meşru çözümler bulmak, yeni açılımlar yapmak şarttır. Bu noktada biz iki açılım öneriyoruz:

1. Yeniden Yapılandırma İçin Yeni Bir Yöntem:

Ceza ve Dayanışma Sandığı

Şunu her şeyden önce açıkça ifade etmek gerekir ki, katılım bankacılığının tam ve meşru bir şekilde faaliyet yapması ve faizsizlik ilkesinin hayat bulması ancak ve ancak tam ve bütün olarak İslam iktisadi sisteminin hayat bulmasına, ondan neşet eden katılım ekonomisinin bütüncül olarak uygulanmasına bağlıdır. Zira iktisadın üç temel ayağı olan üretimde verimliliği, paylaşmada adaleti ve tüketimde kanaatkarlığı hedef alan katılım ekonomisi tüm insanlığı kucaklayan, yeryüzünde ve üzerindeki nimetlerde herkesin hakkı olduğunu ileri süren, yeni ve adil bir dünya için yegane alternatiflerden biri olduğu gerçeği hatırlanmalıdır. Bu çerçevede ahlak, adalet, eşitlik ve katılımlı hayat esas alınmalıdır.

Ancak mevcut koşullarda katılım bankalarında yönetilmesi iyice zorlaşan tahsili gecikmiş alacaklar sorunu için meşru ve uygun bir çözüm bulmak zaruret halini almıştır. Bu noktada özgün bir yeniden yapılandırma yöntemi geliştirmek gerekmektedir.

Tarihi süreçte altın ve gümüşün madeni para olarak kullanıldığı dönemden altına dayalı banknot (kağıt) paranın piyasaya sürüldüğü döneme geçilmiştir. Ancak geline bu noktada kağıt paranın altınla bağı tamamen kopmuştur. Bu çerçevede toplumun genel satın alma gücünü gösteren ve yüzlerce kalemden oluşan enflasyon oranı ile faiz ilişkisinin bugün yeniden değerlendirmeye tabi tutulması son derece olağandır. Bu noktada, enflasyonun olduğu ortamlarda para üzerinden bir borç (karz) akdi yapılması durumunda, alınan borcun vade döneminde oluşacak enflasyon farkına endekslenerek geri ödemesinin yapılacağının akit esnasında kararlaştırılması caizdir. Dolayısıyla ödeme vadesine kadar geçen sürede enflasyondan dolayı oluşan değer kaybının ödeneceğinin kararlaştırılması karşılıksız bir fazlalığın şart koşulması anlamına gelmez, aksine hakkaniyete daha uygun olur. Bunun aksi yani alınan borcun satın alma gücünün korunmaması tersinden negatif faiz çağrışımı yapabilir.

Katılım bankaları, tahsili gecikmiş alacaklar için öncelikle güzel borç (karz-ı hasen) çerçevesinde zorda olan müşterilerine kolaylık gösterebilirler. Bu suretle satın alma gücünün korunması anlamında enflasyon oranına endekse tahsilatın yapılmış olur. Ancak bu durum borçluların ödeme tutum ve davranışlarını zayıflatığı için tam bir çözüm olmayabilir.

Yayın Tarihi: 02.03.2021

Katılım bankaları, fon kullandırma sonucu oluşan borcunu ödeyemeyen müşteriler için sadece ve ancak yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duydukları zaruri hallerde aşağıdaki yönteme başvurabilirler:

Katılım bankası, fon kullandırma sonucu oluşan borcunu ödeyemeyen müşteriler için, katılım bankasına verdiği zararı tazmin amacıyla, ilgili katılım bankasının söz konusu geciken alacaklarını tahsil etmesi var sayıldığında onu o anda kullanabileceği normal müşterilere uyguladığı ortalama fon kullandırma oranı üzerinden yeniden yapılandırma yapabilir. Ancak bu işlemin meşruiyeti açısından, söz konusu cezai şartı da içeren işlemin yapılabileceği fon kullandırma işleminin daha başında karşılıklı rızaya dayalı olarak sözleşmeye yazılmalıdır.

Böylece bir açıdan ticari gaye taşıyan katılım bankasının bizatihi yaptığı ana işte bir sekteye uğraması ve bunun süreklilik kazanması engellenmekte ve varoluş riski ile karşı karşıya kalması aşılacaktır. Bu suretle müşterinin, katılım bankasına olan borcunu ödemediği/ödeyemediği durumlarda onu zarara uğratarak zora sokması durdurulmaktadır. Ayrıca katılım bankasının bundan istifade bunu bir kar mekanizmasına dönüştürmesi de önlenmektedir (zira gerekli inceleme, titizlik ve basireti göstermeyerek bu durumun oluşmasında kendi kusuru da vardır). İlave olarak alacağın enflasyon oranı üzerindeki tahsilat da topluma aktarılmaktadır.

Bu arada oluşan borcun enflasyon oranı ve diğer ilavelerle artırılması halinde borçlunun da bunu ödeyememe ihtimali olduğu gerçeğinden hareketle, gerçekten zor durumda olan borçlulara “Eğer borçlu darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Eğer bilerseniz sadaka olarak bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır” ilkesi ışığında belli bir süre verilmesinin veya gerektiğinde ikram edilmesinin de bereket getireceği unutulmamalıdır.

Uyulması Gerekli Şartlar

Bu yöntemin adil, tam ve bütünlüklü olarak hayat bulması, meşruiyetinin sağlam temellere dayanması için burada hem müşterinin hem katılım bankasının sorumlulukları açısından aşağıdaki uygulamanın yapılması gerekir:

1. Katılım bankası ile müşteri arasında fon kullandırma işleminin daha başında, fon kullandırma sonucu oluşan borçların belirlenen tarihlerde ödenmemesi durumunda ilgili tarihte aşağıdaki kriterlere uygun olarak taraflar arasında söz konusu cezai şartı da içeren muamelenin (yeniden yapılandırmanın) yapılabileceği karşılıklı rızaya dayalı olarak sözleşmeye yazılmalıdır. Ayrıca cezai şarta katılım bankasının muamele sonucundaki belirli bir tutarı veya borcun belirli bir oranını hayır işlerinde harcanmak üzere yüklediğine ve hayır işlerine harcanacak bu tutardan hiçbir şekilde istifade edemeyeceğine dair bir madde konulmalıdır.
2. Fon kullandırma sonucu oluşan borcunu ödeyemeyen müşteriler için, onların işini daha iyi ve düzgün yapmasını ve borcunu ödemesini teşvik açısından yeniden yapılandırmada ilgili katılım bankasının cari “ortalama fon kullandırma oranı” seçilmelidir. Zira müşteri borcunu ödeyememiş ve böylelikle hem katılım bankasının hem de katılım fonu hesap sahiplerinin zarara uğramasına neden olmuştur. Bu nedenle müşteri oluşan zararı tazmin etmeli, bunun bedelini karşılamalıdır (cezasını çekmelidir).
3. Bu meyanda katılım bankasının da işini daha titiz ve sorumlu yapması açısından, kurum, söz konusu cari ortalama fon kullandırma oranının “enflasyon oranı” kadar

(Enflasyon Türk Lirası: ETL) olan kısmını alacak olarak tahsil edip hesaplarına dahil etmelidir. Eğer varsa gerçek işlem maliyetini müşteriden tahsil edebilir.

4. Katılım bankası, enflasyon oranı ile ortalama fon kullandırma oranı arasındaki farkı ise “ceza ve dayanışma sandığı”na aktarmalıdır. Zira müşterinin ödeyemediği borç artık normal borca dönüşmüş ve müşteriye vade tanınmış olmakla o andan itibaren bir tür karz-ı hasen halini almıştır. O yüzden katılım bankasının vadesinde ödenmeyen borca karşılık enflasyon oranının üzerinde bir bedel tahsil etmesi katılım bankacılığı ilke ve standartlarına uygun değildir. Enflasyon oranı ile sınırlı olan miktarın alınmasına ise paranın satın alma gücünü korumak amacıyla izin verilmiştir.
5. Söz konusu bu ceza ve dayanışma sandığı sırf bu amaçla kurulmalı, sadece toplumda ihtiyaç sahibi insanların ve yoksulların daha insanca yaşamaları için faaliyet gösteren sosyal sorumluluk sahibi bir kuruluş olmalıdır. Yönetimi de Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) bünyesinde olmalıdır. Burada ceza ve dayanışma sandığının etkinliği ve verimliliği açısından kamu yardım ve dayanışma kurumları (Kızılay vb.) ile adalet ve meşruiyet sınırları içerisinde iş birliği yapılabilir.

Sağlanan Faydalar

Bu yöntemin kullanılması katılım bankalarına sağlıklı faaliyetler yapmaları açısından aşağıdaki faydaları sağlayacaktır:

1. Bu yöntem daha işin başında sözleşme ile bağlandığı için taraflara her türlü belirsizlikten (garardan) uzak, açık ve net bir muamele zemini oluşturmaktadır.
2. Bu yöntemle katılım bankasından fon kullanan müşterilerin borcunu zamanında ödemesi teşvik edilmekte ve ödemediği takdirde ise sonuçlarına katlanması sağlanmaktadır.
3. Buna ilave olarak katılım bankasının, fon kullandırma sonucu oluşan borcunu ödeyemeyen ve zorda olan müşterilerin durumundan istifade edip bunu bir fırsat olarak görmesi önlenmektedir.
4. Böylelikle hem müşterilerin hem de katılım bankasının yapmış oldukları işlerin sorumluluğunu üstlenerek daha iyi ve sağlıklı yönetim sergilemelerine imkan verilmektedir.
5. Diğer yandan ise, katılım fonu hesap sahiplerinin mağdur edilmesi büyük ölçüde önlenmekte, onların katılım bankacılığı sistemine olan inançları ve güvenleri tazelenmektedir.
6. Bu çerçevede ekosistemin bir parçası olan müşteriler, katılım bankaları, yönetici ve çalışanlar yanında toplumun da söz konusu ceza ve dayanışma sandığı üzerinden beslenmesi ve tahkim edilmesi ile birlikte bir bütün olarak ekosistem güç kazanmaktadır.
7. Aynı zamanda katılım bankalarının zora düşmüş müşterilerin halinden istifade etmek yerine kendi sorumluluklarını üstlenerek iyi niyet, ahlaki erdem göstermeleri onların toplumsal algılarının iyileştirilmesine katkı sağlamakta ve sisteme olan umudu tazelenmektedir.

8. Bununla birlikte toplumsal yapıdaki öncelikli sorunların çözümüne katkı sağlanmakta, toplumsallaşmanın, dayanışmanın ve birlikte yaşamının önü açılmaktadır.
9. Bu suretle katılım bankaları toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayarak sistemin güvenini artırmaya, itibarını ve algısını iyileştirmeye destek olmaktadır.

2. Likidite Yönetimi İçin Yeni Bir Yöntem:

Karz-ı Hasen

Katılım bankalarının diğer önemli sorunlardan biri de likidite yönetimi meselesidir. Likidite yönetimi, değerini çok fazla kaybetmeden her an nakde çevrilebilmesi beklenen varlıkların yönetimidir. Katılım bankalarının kendi faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde ifa etmeleri için nakitlerini ve çabucak nakde dönüşebilecek varlıklarını hem giriş çıkışları hem de pozisyonları açısından dengelemeleri ve bu çerçevede kendilerini koruyarak geleceğe taşıyacak bir yönetim mahareti göstermeleri beklenir.

Katılım bankalarının likidite yönetimi konusuna birlikte çözüm bulmaları ve kendi aralarında dayanışarak bu meseleyi halletmeleri esastır. Zira katılım bankalarının her işlerinde olduğu gibi likidite sorunlarını da öncelikle kendi aralarında gidermeleri esastır. Unutulmamalıdır ki, bir değere bağlı kişi ve kurumların o değere uygun çözümlerle hayatlarını idame ettirmeleri bizatihi varlık sebeplerinin bir sonucu olup, aynı zamanda kendi sorumluluklarının da bir parçasıdır. Bu noktada “Kim, Allah’a güzel bir ödünç verecek olursa; Allah ona karşılığını kat kat verir. Ve ona, çok değerli bir mükafat da vardır,” ilkesi çözüme önemli bir işarettir.

Karz-ı hasen (güzel borç), dinin en önemli rükünlerinden biridir. Hiçbir maddi menfaat düşüncesi gözetmeksizin sadece ve ancak Allah rızasını kazanmak ve insanların sıkıntısını gidermek amacıyla borç vermektir. Kısaca karz-ı hasen, ihtiyacı olanlara Allah rızası için borç vermektir. Ve borçlu darda ise ona kolaylık göstermektir. Bir başka deyişle karz-ı hasen, güzel borç vermek ve verilen borcu güzelce tahsil etmek demektir. Karz-ı hasen olarak verilen bir borç karşılığında hiçbir gerekçe ve mazeret ileri sürülerek faiz, kar payı, vade farkı vb. adlar altında bir fark asla alınmaz. Karz-ı hasen çoğu zaman infak ve sadakadan daha önemli olarak değerlendirilmiştir. Maalesef bugüne kadar gerçek anlamıyla ve değeriyle anlaşılamamış ve hayat bulamamıştır. Bu durum aşılmalı, bu umde insana ve insanlığa dokunmalıdır. Karz-ı hasen aynı zamanda bugün insanlığın ihtiyaç duyduğu en önemli iktisadi dayanışma örneklerinden biridir. Onu hayata aktaracak, sonsuza kadar yaşatacak ve insanlığa bir umut olarak sunacak bir çalışmanın yapılması, bir sistemin kurulması elzem ve önceliklidir.

Bu çerçevede mesele ele alınacak olursa katılım bankalarının likidite yönetimi konusuna öncelikle karz-ı hasen olmak kaydıyla aşağıdaki yöntemleri kullanarak bir çözüm bulmaları mümkündür:

1. İlk çözüm şekli, fon fazlası olan katılım bankası fon ihtiyacı olan katılım bankasının ihtiyacını öncelikle karz-ı hasen yöntemi ile giderebilir. Dolayısıyla bu işlemde satın alma gücünün korunması anlamında oluşacak enflasyon oranına bağlı endeks esas alınmalıdır. Buna ilave olarak gerçek işlem maliyeti de alınabilir.
2. Fon fazlası olan katılım bankası fon ihtiyacı olan katılım bankasına kar ve zarara katılma hesabı açarak ihtiyacını giderebilir. Böylece bir taraf fon ihtiyacını giderirken diğer taraf fon yönetimi ihtiyacını karşılamış olur.

3. Fon fazlası olan katılım bankası fon ihtiyacı olan katılım bankasına vekaletle dayalı kar ve zarara katılma hesabı açarak ihtiyacını gidermesi olabilir.
4. Katılım bankaları kendi aralarındaki karz-ı hasen işlemlerini kaydedip bir sistem dahilinde ihtiyaçlarını önceliklendirecek bir model geliştirebilirler. Burada taraflar arasında herhangi bir maddi fark alınmaması esastır. Bu suretle fon ihtiyacı olan katılım bankasının tutar ve vade ile orantılı bir endeksle başka bir katılım bankasına borçlanması ve kendi fon fazlası olduğunda da aynı endeksle karşı tarafa fon temin etmesi imkanı sağlanmış olur
5. Katılım bankaları kendi aralarında varlığa dayalı fonlar ile varlığa dayalı sukuk (kira sertifikası vb.) alışverişi ile likidite ihtiyacını giderebilirler (Bu noktada Hazine'nin bu ürünlerini artırması ve bu pazarı büyümesi teşvik edilmelidir). Bu uygulamayı kendi aralarında yeterli ölçüde yapamazlarsa Merkez Bankası ve konvansiyonel bankalara başvurabilirler. Ancak katılım bankalarının faizsizlik ilkesi ile topladıkları fonları gerçek ve reel ekonomi yerine bir şekilde faizli bankalara ve alanlara aktarmalarının uygun olmadığı açıktır.
6. Fon ihtiyacı olan katılım bankası ihtiyacını Merkez Bankası üzerinden enflasyon oranına ya da kar ve zarara katılma hesapları yöntemi ile giderebilir. Bu noktada Merkez Bankasının tüm bankalar ile oluşacak enflasyon oranına endekli TL üzerinden fon alıp verebileceği bir sistem kurulabilir.
7. Fon ihtiyacını olan katılım bankası ihtiyacını konvansiyonel bankalar üzerinden enflasyon oranı ile ya da kar ve zarara katılma hesabı yöntemi ile giderebilir.
8. Katılım bankaları fon ihtiyaçlarını ülke içinde giderme imkanı bulamazlarsa bütün İslam ülkelerinin merkez bankalarının iştirakiyle oluşacak Küresel (Mega) Merkez Bankası üzerinden faizsizlik ilkesi çerçevesinde giderebilirler.

Böyle uygulamaların olması katılım bankalarının sorunlarını gidereceği, işlerini bereketlendireceği gibi kendi meşruluk alanlarını güçlendirecektir. Aynı zamanda toplumsal ve finansal dayanışma örneği olarak faizsiz sistemin tahkim edilmesine, umudun tazelenmesine, toplumsallaşmanın güçlenmesine de hizmet edecektir.

Bu arada katılım bankalarının kendi boyutlarını aşan, daha yüksek tutarlı, sendikasyon türü ihtiyaçları gündeme gelebilir. Bu durumda katılım bankaları, her türlü meşru seçeneği bulma çabaları sonucu bir imkan çıkmaması halinde ve ancak o zaman “Zaruretler yasak (memnu) olan şeyleri mubah kılar ve zaruretler kendi miktarınca takdir olunur,” ruhsatları çerçevesinde mecbur kalınan organize teverruka, bizatihi varoluşu etkileyen durumlarda başvurabilirler. Ancak bunun için, bu teverruk işleminin klasik teverruk şartları çerçevesinde olması, etkilenme boyutunu aşmaması, belli sınırlar ve şartlara riayet etmesi kaydı ile geçici olması kriterlerini taşıması gerekir.

En iyisini Allah bilir.

Temel HAZIROĞLU
TKBB Danışma Kurulu Üyesi